

О. В. НІКОЛЮК

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємств,
Одеський державний аграрний університет

А. І. ЛІВІНСЬКИЙ

кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри економіки підприємств,
Одеський державний аграрний університет

**ОЦІНКА СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО
ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ**

Ніколюк, О. В. Оцінка стану соціально-економічного розвитку аграрного виробництва в Україні [Текст] / О. В. Ніколюк, А. І. Лівінський // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. – Том 28. – № 2. – С. 42-48. – ISSN 1993-0259.

Анотація

В статті проаналізовано стан розвитку аграрного виробництва в Україні. Визначено, що найскладнішим питанням є питання адаптації вітчизняного аграрного сектору економіки до умов та вимог Європейського Союзу. Проаналізовано показники, що характеризують розвиток науково-дослідного потенціалу виробничої інфраструктури аграрного виробництва. Визначено, що в Україні продовжуються тенденції до підвищення рівня соціально-економічного розвитку аграрного виробництва, які, втім, наростають недостатньо швидко та є нерівномірними у видово-компонентному розрізі, що потребує здійснення вирівнювального регуляторного впливу.

Ключові слова: аграрне виробництво; соціально-економічний розвиток; фінансування.

O. V. NIKOLYUK

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Economics of Enterprises,
Odessa State Agrarian University

A. I. LIVINSKY

PhD in Agricultural Sciences,
Associate Professor,
Department of Economics of Enterprises,
Odessa State Agrarian University

**EVALUATION OF THE STATE OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF
AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE**

Abstract

The article analyzes the state of development of agrarian production in Ukraine. It is determined that the most difficult issues are the questions of adaptation of the domestic agricultural sector of the economy to the conditions and requirements of the European Union. The indexes, which characterize the development of the research potential of the industrial infrastructure of agrarian production, are analyzed. It is defined that in Ukraine the tendencies towards increasing the level of social and economic development of agrarian production continue to grow. However, they are growing not fast enough. They are also uneven in the type and component aspect. Such situation requires the implementation of a levelling regulatory effect.

Вступ

Аграрне виробництво є пріоритетною галуззю української економіки, і в найближчий період стратегія виходу на ринок ЄС матиме суттєве значення для перспективного розвитку. Адже ЄС є величезним ринком збуту. При цьому інтеграція в такий ринок має як переваги, так і недоліки. Одним з найскладніших у цьому контексті є питання адаптації вітчизняного аграрного сектору економіки до умов та вимог Європейського Союзу [13].

В умовах кризи, що склалася в Україні, аграрне виробництво набуває особливого значення, оскільки воно має здатність до самовідтворення ресурсів і виробництва загалом, що може стати ключовим елементом стабілізації галузі та національної економіки [14]. Розвиток аграрного виробництва України в сучасних умовах має низку проблем і недоліків та, на жаль, не відповідає рівню організації виробництва в провідних країнах світу.

Проблеми соціально-економічного розвитку аграрного виробництва широко висвітлюються в наукових працях вчених-аграрників: Галицького О. М., Гнат'євої Т. М., Гришової І. Ю., Давидюка О. О., Дяченка О. П., Коваль С. С., Маліка М. Й., Наумової Л. М., Панюк Т. П., Кравчук А. О. та інших [1-14]

Мета статті

Мета статті – надати оцінку соціально-економічного розвитку аграрного виробництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Забезпечення соціально-економічного розвитку аграрного виробництва потребує постійного поліпшення методів та інструментів його регулювання, що зумовлюється сукупністю довгострокових економічних, політичних, соціальних, екологічних цілей. Лише постійно вдосконалюючи механізм регулювання розвитку аграрного виробництва, керуючись перспективами на майбутнє, можна досягти поставлених цілей щодо національної продовольчої безпеки, формування сучасного та необхідного ринку сировини для промисловості, підвищити експортний потенціал, створити необхідні умови для життєдіяльності сільського соціуму. Складність ситуації полягає в тому, що розв'язанню цієї проблеми перешкоджає: недостатня системність гармонізації організаційної та економічної компоненти аграрної реформи; незавершеність науково-теоретичних обґрунтувань аграрної реформи в країні [6, с. 2].

Оцінка соціально-економічного розвитку аграрного виробництва як об'єкта регулювання нами проведена на основі таких складових його забезпечення (виробниче, організаційно-управлінське, фінансове та науково-технічне).

Згідно з поглядами вчених [1-7], «...соціально-економічний розвиток аграрного виробництва є системою взаємопов'язаних елементів, що виконують різні функції у процесі забезпечення випуску продукції та досягнення інших цілей розвитку виробництва. Т. М. Лозинська стверджує [4], що «...йому притаманні всі риси, властиві будь-якій системі: цілісність, структурованість, функціональність, керованість; взаємопов'язаність і взаємозалежність розвитку складових елементів; виробничо-технологічна індивідуальність виробничого потенціалу кожного виду діяльності, зумовлена виробничими, ресурсними, економічним, історико-культурними особливостями розвитку конкретного регіону; здатність до відтворення тощо» [4].

Основними характеристиками соціально-економічного розвитку аграрного виробництва як системи слугують:

- найтісніші координаційні та ієрархічні взаємозв'язки його окремих компонентів (зміна одного з них неминує позначитися на функціонуванні інших);
- комплексність, або емерджентність (сукупна продуктивність структурних компонентів виробничого потенціалу регіону не дорівнює сумі їх продуктивностей) [8].

Сучасний стан аграрного виробництва є нестабільним та недостатньо прогнозованим. Уже тривалий час скорочується виробництво у окремих ланках аграрного виробництва, відсутня впевненість у збуті виробленої продукції. Особливо проблемним став подальший розвиток дрібних сільськогосподарських товаровиробників, зокрема малих фермерських господарств. Як стверджують науковці [9], «...ці проблеми мають дві основні складові: по-перше, технологічну. Дрібні виробники сільськогосподарської продукції, особливо плодоовочевої, яка здебільшого вирощується на невеликих площах із використанням ручної праці, не можуть застосовувати сучасні технології, не можуть об'єднатись та домовитись вирощувати однакові сорти (види) продукції, що, відтак, унеможлиблює формування однорідних товарних партій продукції та вихід на організований ринок. Крім того, дрібні виробники не мають фінансових ресурсів та можливостей для будівництва сучасних овоче- та

фруктосховищ. Як результат, значну частину продукції вони змушені зберігати в непристосованих приміщеннях (корівниках, гаражах) та зазнавати втрат від її псування, які досягають 50 % і більше» [3].

Визначення ефективності регулювання соціально-економічного розвитку аграрного виробництва є важливим як в теоретичному, методологічному, так і в практичному плані. Вирішувати цю проблему варто шляхом проведення оцінки всіх видів ресурсів забезпечення соціально-економічного розвитку: природних, фінансових, матеріальних, людських, інформаційних тощо. Не існує єдиної методики оцінки ефективності регулювання соціально-економічного розвитку.

Однак кожен суб'єкт господарювання може окремо для себе визначити найважливіші показники, враховуючи особливості діяльності, та проводити таку оцінку для визначення резервів нарощування обсягів та якості виготовленої продукції. Унаслідок ефективного поєднання ресурсів і використання факторів отримуємо найбільш ефективний результат функціонування аграрного виробництва (табл.1).

Таблиця 1. Імперативи ефективності використання ресурсів аграрного виробництва у забезпеченні його соціально-економічного розвитку

Ресурс	Фактор	Результат
Природні	Земля	Рента
Капітальні	Капітал	Відсоток
Трудові	Робоча сила	Заробітна плата

*Сформовано автором на основі [1].

Соціально-економічний розвиток аграрного виробництва є складною системою, тому рівень ефективного регулювання основних елементів можна визначити, керуючись загальними засадами економічного аналізу співвідношення результату і витрат. Для аналізу соціально-економічного розвитку необхідно використовувати такі показники, як відсоток зношення обладнання, що використовується, фондомісткість та матеріаломісткість продукції. Середня частка приросту продукції за рахунок інтенсифікації виробництва показує, наскільки можна збільшити випуск продукції, не вкладаючи кошти у збільшення умовно-постійних витрат. Обсяг інвестицій у виробництво, а також його зміни показують напрям перетворень у виробничому потенціалі суб'єктів аграрного виробництва. Соціально-економічний розвиток суттєво залежить від орієнтації на найновітніші досягнення в техніці та технології галузі, що водночас впливає на реалізацію вже існуючого потенціалу. Без постійного підтримання конкурентних переваг у виробництві створення виробничого потенціалу унеможливується; під впливом цього фактора можна тільки при закупівлі найновітнішого обладнання та технологій, оскільки моральне старіння відбувається досить швидко [5; 13].

В умовах прискорення відтворювальних процесів, зумовлених потребою нарощування обсягів виробництва високоякісної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції, саме напрями регулювання соціально-економічного розвитку стають тією основою, яка визначає суспільне виробництво, надає можливості досягнення конкурентних переваг для успішної діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання.

Для ефективного регулювання соціально-економічного розвитку аграрного виробництва необхідні структурні реформи та інституційні зміни, створення сприятливого інвестиційного-інноваційного клімату, екологізація та ресурсозбереження. Загалом у 2016 р. виробництво аграрної продукції в Україні скоротилося на 4,8 % відносно 2015 р. Сільгоспвиробники у 2016 році виробили на 5,2 % менше, ніж рік тому, а населення скоротило виробництво на 4,3 % (дані наводяться без урахування тимчасово окупованих територій автономної республіки Крим та м. Севастополь, а також частини зони проведення антитерористичної операції) [6].

За даними [1] «...у 2016р. порівняно з 2015 р. Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва становив 95,2 %, у т. ч. в сільськогосподарських підприємствах – 94,8 %, господарствах населення – 95,7 %. Індекс обсягу виробництва продукції рослинництва склав 94,7 %, у т. ч. в сільськогосподарських підприємствах – 94,2 %, у господарствах населення – 95,5 %. Індекс обсягу виробництва продукції тваринництва становив 96,3 %, у т. ч. в сільськогосподарських підприємствах – 96,5 %, у господарствах населення – 96,1 %» (табл. 2).

Організаційно-управлінське забезпечення як найактивніший елемент соціально-економічного розвитку характеризується системою кількісних факторів і умов: освітнім рівнем працівників, їх кваліфікаційними характеристиками, наявністю належного матеріального заохочення, соціально-демографічними факторами тощо. Тому до позитивних тенденцій можна віднести:

- зростання питомої ваги працівників з вищою освітою в обліковій кількості штатних працівників аграрного виробництва з 29,2 % у 2013 р. до 32,1 % у 2016 р.;
- збільшення питомої ваги молоді в обліковій кількості штатних працівників аграрного виробництва з 24,4 % у 2013 р. до 25,3 % у 2016 р.;

- зростання протягом 2013–2016 рр. частки працівників, що підвищили кваліфікацію в обліковій кількості штатних працівників аграрного виробництва з 1,6 % до 1,8 %.

Негативно позначилися на організаційно-управлінському забезпеченні основного аграрного виробництва такі процеси:

- зменшення частки працівників, що пройшли навчання з 0,9 % до 0,7 %;
- зниження питомої ваги премій за виробничі результати у фонді заробітної плати підприємств, що займаються виробництвом харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (з 48,5 % до 45,7 %).

Таблиця 2. Індекси виробництва валової продукції суб'єктами аграрного виробництва, %

Роки	Усі категорії господарств			У тому числі					
				сільськогосподарські підприємства			господарства населення		
	валова продукція	з неї		валова продукція	з неї		валова продукція	з неї	
рослинництва		тваринництва	рослинництва		тваринництва	рослинництва		тваринництва	
1990 рік = 100									
2011	69,1	86,6	50,6	47,7	57,7	33,3	119,2	207,7	75,5
2012	83,0	113,2	51,3	61,5	79,7	35,4	133,4	253,4	74,1
2013	79,8	104,7	53,5	57,8	71,6	38,0	131,2	243,6	75,7
2014	90,7	123,6	56,0	70,3	90,1	41,6	138,5	264,0	76,6
2015	92,6	127,6	55,8	73,1	93,9	43,1	138,5	269,0	74,0
2016	88,2	120,9	53,7	69,3	88,5	41,6	132,5	256,8	71,1
До попереднього року									
2011	98,6	95,9	103,6	97,7	93,7	109,2	99,4	98,7	100,4
2012	120,2	130,7	101,3	129,0	138,1	106,2	111,9	122,0	98,2
2013	96,1	92,6	104,3	94,0	89,8	107,5	98,4	96,2	102,1
2014	113,6	118,0	104,6	121,5	125,9	109,4	105,5	108,3	101,1
2015	102,2	103,2	99,7	104,0	104,2	103,5	100,0	101,9	96,7
2016	95,2	94,7	96,3	94,8	94,2	96,5	95,7	95,5	96,1

*Побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України.

Одним з вагомих факторів соціально-економічного розвитку аграрного виробництва є стан інвестиційної активності, що відображається показниками питомої ваги капітальних інвестицій, а також прямих іноземних інвестицій, розподілених між видами економічної діяльності виробництва. Найбільший показник капітальних інвестицій у сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство зафіксований у 2013 році – 19363 млн грн. За останні два роки обсяги інвестицій зменшилися на 567 млн грн. У 2016 р. скоротились обсяги капітальних інвестицій також у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (на 11,7 %), виробництво машин і устаткування для сільськогосподарства (на 10,6 %). Практично незмінним залишився цей показник у виробництві пестицидів та іншої агрохімічної продукції. Помітну тенденцію до зростання протягом 2013-2016 рр. демонструють обсяги капітальних інвестицій у текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (темпи приросту становили 44,7 % та 28,9 % відповідно у 2013 р. та 2016 р.).

Аналізуючи [1] показники структури і динаміки прямих іноземних інвестицій в основне виробництво аграрного виробництва, можна сказати таке: у розвиток підприємств сільськогосподарського, лісового та рибного господарства на кінець 2016 р. вкладено 594,1 млн дол. США прямих іноземних інвестицій, що становить 1,3 % загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україні». Протягом 2014-2016 рр. збільшились обсяги інвестицій у сільське господарство (на 8,2 %) та харчове виробництво (на 6,1 %). Натомість динаміка інвестицій у текстильне виробництво мала спадну тенденцію, що відобразилось у зменшенні досліджуваного показника на 5,5 %. Результати аналізу свідчать, що позитивна динаміка збільшення капітальних інвестицій в аграрне виробництво певною мірою впливає і на позитивні показники функціонування аграрного виробництва (відбувається збільшення рентабельності виробництва сільськогосподарських товаровиробників).

Від рівня забезпечення господарюючих суб'єктів оборотними активами, основними засобами виробництва прямо пропорційно залежить ефективність їх діяльності. Оновлення основних засобів здійснюється за рахунок капітальних інвестицій, на обсяги яких впливають інфляційні процеси (фінансові коливання), що відбуваються як на державному, так і на світовому ринку. Поряд з цим слід зазначити, що відбулося збільшення обсягів нових фондів з 2006 р. по 2015 р. майже в чотири рази (з

4,65 до 17,14 млрд грн), натомість частка нових фондів у загальній сумі капіталовкладень зменшилася на 4 % у 2015 р. відносно показника 2006 р. та відповідно за роками склала 90 % та 86,1 %.

Частка капітальних інвестицій на одну гривню капіталу, що обертається в аграрному виробництві, мала тенденцію до зростання, але динаміка її не була стабільною. Так, починаючи з 2002 р. по 2009 р., цей показник весь час збільшувався. Після 2009 р. цей показник був хвилеподібний. Найбільше його значення було досягнуто у 2012 р. на рівні 0,154. Починаючи з 2013 р. відбулося зниження показника, що досліджується (у 2015 р. він мав значення 0,100). Також слід зазначити, що в аграрному виробництві за останні три роки частка капітальних інвестицій у загальній сумі коштів, що обертаються у цьому секторі, складає майже 7 %. Для порівняння у будівельній галузі цей показник досяг 15 %, у промисловій – 40 %. Звідси, державним регуляторам потрібно більшу увагу звертати на вирішення цього питання [9]. В аграрному виробництві за останні п'ятнадцять років (з 2002 по 2016 рр.) надійшло прямих інвестицій обсягом 7,441 млрд дол. США (табл. 3).

Таблиця 3. Стан та тенденції іноземного інвестування аграрного сектору України (прямі інвестиції), 2002-2016 рр.

Період	Іноземні інвестиції			
	Всього інвестицій, млн дол. США	% до загального обсягу іноземних інвестицій в країну	у % до попереднього року	Рівень іноземних інвестицій (дол. США), що припадає на 1 грн капіталу, залученого в обіг аграрного сектору *
2002	86,8	1,9	-	0,001
2003	113,2	2,1	130,4	0,002
2004	206,0	3,0	182,0	0,004
2005	224,0	2,5	108,7	0,004
2006	309,6	1,8	138,2	0,005
2007	404,3	1,9	130,6	0,007
2008	557,3	1,9	137,8	0,007
2009	813,3	2,3	145,9	0,007
2010	669,2	1,7	82,3	0,005
2011	719,5	1,6	107,5	0,005
2012	725,3	1,5	100,8	0,004
2013	717,8	1,3	99,0	0,003
2014	776,9	1,4	108,2	0,003
2015	617,0	1,3	79,4	0,002
2016	500,6	1,2	81,1	-

*Розраховано автором на підставі статистичної звітності Державної служби статистики України.

**Примітка – показник розраховується: всього інвестицій залучених у с/г (млн. дол. США) поділити на середню вартість капіталу.

Рівень зростання становив 5,8 раза за досліджуваний період. При цьому слід зазначити, що у ході аналізу динаміки таких показників відносно показника за попередній рік з'ясувалося, що за деякими роками вони мають спадний характер і також їхня частка у загальному обсязі іноземних інвестицій, починаючи з 2010 р., зменшується, а у 2016 р. отримала найменше значення – 1,2 %. Таку ситуацію можна пояснити непривабливістю вітчизняного аграрного виробництва для іноземних інвесторів, що пов'язано як з політичними ризиками, так і на тлі цього з економічними ризиками. Це спричинило і зменшення частки іноземного капіталу у формування сукупного капіталу сільськогосподарських товаровиробників: рівень іноземних інвестицій (дол. США), що припадає на 1 грн капіталу, залученого в обіг аграрного виробництва в 2007-2009 рр., склав 0,007 дол. США, а в кризовий період з 2013 р. по 2015 р. цей показник становив на рівні від 0,003 до 0,002 дол. США.

Негаразди, які існують у державі в політичній сфері, накладають свій відбиток на економіку країни, і, як наслідок, відбувається зменшення рівня потоків капіталів зовнішніх інвесторів у будь-яку галузь, зокрема і в аграрну. Відповідно актуальним стає вирішення питання недостатності фінансових ресурсів для діяльності аграрного виробництва через побудову ефективного механізму фінансування досліджуваної сфери, з використанням інструментів фінансового ринку та елементів державної підтримки його інституцій: лізингових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, страхових організацій та ін. Слід зазначити, що вирішення проблеми залучення коштів через фінансовий

ринок здійснюється досить мляво: капітал цього ринку складає всього 5, решту складає капітал банківського сектору (95 %).

Аналізуючи показники, що характеризують розвиток науково-дослідного потенціалу виробничої інфраструктури аграрного виробництва, можна констатувати, що: у 2016 р. відбулося несуттєве зменшення кількості працівників сільськогосподарських наукових організацій (на 2 %), виконавців наукових та науково-технічних робіт за сільськогосподарськими галузями наук (на 1 %); кількість дослідників у сільськогосподарських галузях наук залишилась майже незмінною. На основі одночасного скорочення обсягу фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у сфері аграрної наук за рахунок коштів бюджету (на 5 %), зростання кількості виконаних наукових та науково-дослідних робіт за аграрними сферами наук (на 15 %) є опосередкованим свідченням зростання зацікавленості приватних інвесторів у фінансуванні наукових розробок.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, з проведеного аналізу видно, що в Україні продовжуються тенденції до підвищення рівня соціально-економічного розвитку аграрного виробництва, які, втім, наростають недостатньо швидко та є нерівномірними у видово-компонентному розрізі, що потребує здійснення вирівнювального регуляторного впливу. Але на шляху регулювання соціально-економічного розвитку вітчизняного аграрного виробництва є низка перешкод, зумовлених специфічними умовами нестабільного середовища, які слід урахувати при розробленні державної агропромислової політики.

Список літератури

1. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua>.
2. Ніколюк, О. В. Вплив соціальної відповідальності бізнесу на конкурентоздатність підприємств аграрного сектору / О. В. Ніколюк, Т. М. Гнат'єва // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2014. – № 4(76). – С. 151-157.
3. Ніколюк, О. В. Державне регулювання цін на сільськогосподарську продукцію в Одеському регіоні / О. В. Ніколюк // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 2(9). – 2014. – С. 20-26
4. Лозинська, Т. М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації: монографія / Т. М. Лозинська. – Харків: Магістр, 2007. – 272 с.
5. Регулювання аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції: монографія / [Діброва А. Д. та [ін.] ; за ред. А. Д. Діброви, В. Є. Андрієвського; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, Ін-т розвитку аграр. ринків. – Київ: Інтердрук, 2014. – 572 с.
6. Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України: аналіт. доп. / за заг. ред. Я. А. Жаліла. – Київ: НІСД, 2011. – 104 с.
8. Галицький, О. М. Проблеми нормативно-правового регулювання обліку розрахунків з соціального забезпечення на підприємствах сільського господарства / О. М. Галицький // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2013. – №6. – С. 95-99.
9. Гнат'єва, Т. М. Аналіз рівня захищеності економічних інтересів аграрного виробництва в умовах інтеграції України до світового економічного простору / Т. М. Гнат'єва, О. О. Давидюк // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2017. – № 6. – С. 110-123.
10. Гришова, І. Ю. Соціальна відповідальність бізнесу як чинник соціально-економічного розвитку / І. Ю. Гришова, М. Ю. Щербата, В. В. Гришов // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2015. – № 3 (3). – С. 17-28.
11. Naumov, O. (2018). Leadership in Energy Efficiency of Agro-industrial Production: Regional Aspects. Leadership for the Future Sustainable Development of Business and Education / O. Naumov, I. Gryshova, Z. Rozsa // Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham, 2018. – P. 579-590.
12. Baimuratov, M. Leadership of Territorial Communities: Local and Global Factors. Leadership for the Future Sustainable Development of Business and Education / M. Baimuratov, I. Gryshova, I. Akhmetova // Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham, 2018. – P. 179-188.
13. Gryshova, I. Yu. The asymmetry of the resource configuration and its destructive impact on the capitalization of agribusiness / I. Ju. Gryshova, T. L. Shestakovska // The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. – 2017. – № 2. – P.128-133.
14. Nikoliuk, O. The organic production in the context of improving the ecological safety of production of the food industry / O. Nikoliuk, I. Gryshova, T. Shestakovska // Food Science and Technology. – 2017. – Volume 11. – № 4. – P. 103-111.

References

1. *Ofitsiynyy sayt Ministerstva ahraryoi polityky ta prodovol'stva Ukrayiny*. (2018). Retrieved from: <http://www.minagro.kiev.ua>.
2. Nikolyyuk, O. V. & Hnat'yeva, T. M. (2014). Vplyv sotsial'noyi vidpovidal'nosti biznesu na konkurentozdatnist' pidpryyemstv ahraryoi sektoru. *Visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, 4(76), 151-157.
3. Nikolyyuk, O. V. (2014). Derzhavne rehulyuvannya tsin na sil's'kohospodars'ku produktsiyu v Odes'komu rehioni. *Naukovi pratsi Poltavskoyi derzhavnoyi ahraryoi akademiyi*, 2(9), 20-26.
4. Lozyns'ka, T. M. (2007). *Natsional'nyy prodovol'chyy rynek v umovakh hlobalizatsiyi*. Kharkiv: Mahistr.
5. Dibrova, A. D., Andriyevs'kyy V. Ye. (2014). *Rehulyuvannya ahraryoi sektoru ekonomiky Ukrayiny v umovakh yevrointehratsiyi*. Kyiv: Interdruk.
6. *Rentabel'nist' operatsiyoi pidpryyemstv za vydamy ekonomichnoyi diyal'nosti*. (2018). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Zhalilo, Ya. A. (2011). *Rozvytok ahraryoi vyrobnytstva yak peredumova zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky Ukrayiny*. Kyiv: NISD.
8. Halyts'kyy, O. M. (2013). Problemy normatyvno-pravovoho rehulyuvannya obliku rozrakhunkiv z sotsial'noho zabezpechennya na pidpryyemstvakh sil's'koho hospodarstva. *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahraryoi universytetu*, 6, 95-99.
9. Hnat'yeva, T. M. & Davydyuk, O. O. (2017). Analiz rivnya zakhyshchenosti ekonomichnykh interesiv ahraryoi vyrobnytstva v umovakh intehratsiyi Ukrayiny do svitovoho ekonomichnoho prostoru. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 6, 110-123.
10. Gryshova, I. Yu., Shcherbata Yu., Gryshov, V. V. (2015). Sotsial'na vidpovidal'nist' biznesu yak chynnyk sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya*, 3 (3), 17-28.
11. Naumov, O., Gryshova I., Rozsa, Z. (2018). Leadership in Energy Efficiency of Agro-industrial Production: Regional Aspects. Leadership for the Future Sustainable Development of Business and Education. *Springer Proceedings in Business and Economics*. Springer, Cham, 579-590.
12. Baimuratov, M., Gryshova, I., Akhmetova, I. (2018). Leadership of Territorial Communities: Local and Global Factors. Leadership for the Future Sustainable Development of Business and Education. *Springer Proceedings in Business and Economics*. Springer, Cham, 179-188.
13. Gryshova, I. Yu., Shestakovska, T. L. (2017). The asymmetry of the resource configuration and its destructive impact on the capitalization of agribusiness. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2, 128-133.
14. Nikoliuk, O., Gryshova I., Shestakovska, T. (2017). The organic production in the context of improving the esological safety of production of the food industry. *Food Science and Technology*, 11(4), 103-111.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2018 р.